Zabranjuje li Biblija ženama obnašati vodeće službe ili dužnosti u crkvi?

Philip B. Payne · Njemački prijevod: Hans-Jörg Ronsdorf i Gabi Singer · svibanj 2023. · revidirano u listopadu 2026.

Philip B. Payne © 2023 Payne Loving Trust

(Njemački prijevod: Hans-Jörg Ronsdorf i Gabi Singer, uz ljubazno dopuštenje autora)

Ovo predavanje i PowerPoint prezentaciju možete preuzeti na www.pbpayne.com (na engleskom), sa svim slikama starih grčkih tekstova koji su ovdje prikazani samo djelomično.

Na početku mojega doktorskog studija na Sveučilištu u Cambridgeu jedan je predavač rekao: „Nijedno mjesto u Novom zavjetu, ako se ispravno razumije u svojem izvornom kontekstu, ne ograničava službu žena." Gotovo sam ustao i povikao: „**To nije istina!**"

Ovo predavanje sažima rezultate mojih istraživanja u posljednjih 50 godina, zbog kojih sam promijenio mišljenje o **četiri glavna prigovora protiv** žena u službama vodstva.

Prigovor 1: Biblija uči da je muškarac glava.

Drugim riječima, samo bi muškarci trebali preuzeti vodstvo u crkvi i kod kuće. Ta se predodžba temelji na prijevodu 1 Kor 11,3: „**muškarac je glava ženi**". U hrvatskome (kao i u drugim jezicima) riječ „glava" danas često podrazumijeva „vlast nad". Kontekst ipak pokazuje da je Pavao mislio „**muškarac je podrijetlo žene**" i time se pozivao na Adama. Glava u smislu izvora nalazi se u grčkim rječnicima od 12. stoljeća.[1]

Vlast **nije** bila uobičajeno značenje riječi glava u grčkom. Najopsežniji grčki rječnik navodi četrdeset i devet prenesenih značenja te riječi. Nijedno od njih ne uključuje vlast.[2]

Većina rječnika svjetovnoga starogrčkog jezika ne navodi uopće nijedan primjer te riječi u kojem ona znači vlast. **Najranije** spominjanje te riječi sa značenjem *vlast* koje sam našao u nekom svjetovnom grčkom rječniku potječe iz četvrtog stoljeća po Kristu. Grčki rječnici *glavu* sa značenjem *vlast* označavaju kao bizantsku ili srednjovjekovnu, dakle dugo nakon što je Pavao pisao. Stoga je malo vjerojatno da je Pavao *glavom* htio izraziti *vlast*.

Grčki prijevod hebrejske Biblije (Septuaginta), u Pavlovo vrijeme vrlo raširen, potvrđuje da *vlast* **nije** bila uobičajeno značenje te riječi.[3] Ona hebrejske izraze koji se odnose na fizičku glavu gotovo **uvijek** prevodi tom riječju, ali gotovo **nikada** kad „*glava*" znači „***vođa***".

Postoji 180 slučajeva u kojima hebrejska riječ za *glavu* znači vođa. U **samo jednom** od tih 180 slučajeva grčka Septuaginta jasno upotrebljava riječ glava (kephale) kao metaforu za „vođu". Sve ostale **navodne** slučajeve u kojima „*glava*" znači „vođa" dodao je Origen u 3. stoljeću. Iz konteksta se ipak vidi da oni znače nešto drugo od „vođe" ili su prevedeni s „kao glava"[4], što su grčki čitatelji prije mogli razumjeti kao „poput glave", a ne kao „jest glava"[5].

Nijedna od 12 Pavlovih metafora s *glavom* ne zahtijeva značenje *vlast*. **Deset** ih želi izraziti ***izvor*** ili podrijetlo, a ostale dvije označavaju ***vrh,*** vrhunac.[6]

Isključivanje žena iz vodstva crkve nespojivo je s mnogim potvrdama žena u vodećim ulogama u Bibliji. Sedam od deset osoba koje Pavao u Rim 16 navodi kao suradnike u službi jesu žene, među njima Feba, „đakonica crkve u Kenhreji“ i „voditeljica (grč. prostatis)[7] mnogih, pa i mene samoga“, te Junija, koja je kao i njezin muž bila „ugledna među apostolima“.[8]

Ukratko se može reći: svjetovni grčki rječnici, grčka Biblija, Pavlova uporaba jezika i to što Pavao potvrđuje žene u vodstvu crkve pokazuju da Pavao „glavom“ nije mislio „vlast“. Biblija nigdje ne uči muškarčevu nadmoć ili vodeću ulogu u odnosu prema ženi.

Prigovor 2: 1 Tim 2,12 uči: „Ne dopuštam ženi poučavati ni imati vlast nad muškarcem.“

Ako se to shvati kao opća zabrana, zanemaruje se da su **jedine** osobe koje se u Prvoj poslanici Timoteju navode kao zavedene od krivih učitelja – žene, i da ta poslanica govori o određenom **mjesnom** problemu[9].

Osim toga, taj je prijevod dvojben iz **četiri** razloga.

Prvo, grčku riječ *authentein*, koju stari NIV (New International Version) prevodi s „imati vlast“, najbolje je prevesti s „**prigrabiti vlast**“. **Prvo** pojavljivanje te riječi koje jasno znači „vršiti vlast“ javlja se tek **tri stoljeća** kasnije.[10] U Novom zavjetu za „vršiti vlast“ upotrebljava se druga riječ. U Pavlovo vrijeme ta je riječ mogla značiti ili „dominirati“ ili, što je bilo češće (21 put), „preuzeti vlast tako da je čovjek otme za sebe“.

Prijevod kralja Jakova (King James) zato ima točniji izričaj: „**uzurpirati vlast**“. Standardni rječnik Novog zavjeta definira tu riječ kao „**zauzeti** položaj samostalne vlasti“. NIV iz 2011. **ispravio** je svoj prijevod u „**prisvojiti si vlast**“.

Drugo, Pavao obično upotrebljava veznik oude („i ne“), koji povezuje „poučavati“ s „prigrabiti vlast“, kako bi izrazio **jednu jedinu** misao.[11] Prema tome, on ženama zabranjuje poučavanje **samo onda** kad pritom otimaju vlast za sebe. Taj redak ne ograničava žene s priznanom ovlašću poučavanja, poput Priscile, koja je u istome gradu poučavala Apolona. Pavao je pozdravlja u Drugoj poslanici Timoteju.

Treće, „**ne dopuštam**“ zavaravajući je prijevod, jer se taj glagol u grčkom obično odnosi na nešto **vremenski ograničeno** i **ne trajno**. Njegov gramatički oblik **rijetko** izražava trajnu zabranu. Obično se odnosi na dopuštenje ili zabranu koja trenutačno vrijedi, i **trebalo bi** ga stoga prevesti s „**Ne dopuštam (sada)**“, što se više odnosi na tadašnju krizu u Efezu nego na opću zabranu.

Četvrto: ako taj redak ženama **trajno** zabranjuje poučavanje, onda on **proturječi** mnogim pozitivnim izjavama Biblije o tome da žene poučavaju.

Bog je preko žena objavio ključna mjesta nadahnutoga **Pisma**, među njima pjesme Mirjam i Debore, Aninu molitvu, Abigajilino proroštvo, *nadahnutu izreku* majke kralja Lemuela, Elizabetin blagoslov i Marijin Magnificat, prvo kršćansko **tumačenje Svetoga pisma.**[12]

1 Tim 2,12 dakle se bavi određenim problemom, naime zavedenim ženama u crkvi u Efezu koje su širile krivi nauk. To mjesto ženama u toj crkvi zabranjuje da otmu vlast za sebe i poučavaju muškarca. Žene koje poučavaju s priznanom učiteljskom službom, poput Priscile, ne bi prigrabile takvu vlast. Pavao ženama ne zabranjuje posvuda ili u svako vrijeme poučavati ili imati vlast nad muškarcima.

Prigovor 3: Žene ne smiju biti starješine, nadglednici ili pastori mjesnih crkava jer Biblija u vodstvu mjesnih crkava predviđa samo muškarce, nikada žene.

Doista, Novi zavjet osim **Krista ne navodi nikoga** po imenu, ni muškarca ni ženu, kao **nadglednika** ili **pastora.**

Kad se Ivan naziva „starješinom“, a Petar „sustarješinom“, to se ne odnosi na određenu mjesnu crkvu, nego možda na to da su oni kao **apostolski očevici** bili starješine cijele, odnosno svjetske Crkve.

U Bibliji je **samo** jednoj osobi dan određeni naslov za vodstvo neke **mjesne crkve**: „Feba, đakonica crkve u Kenhreji“. „Praktički je **sigurno** da se Feba naziva ‚jednom (ili možda ‚onom‘) đakonicom‘ ondašnje crkve.“[13]

Pavao potiče sve vjernike da postanu nadglednici ili starješine kad kaže: „Vjerna je riječ: ako **tko** teži za službom nadglednika, želi lijepo djelo.“[14]

Subjekt uvjeta za starješine u Tit 1 također je **„svatko“.** U grčkom izvorniku ni u jednom od tih dvaju popisa nema nijednog „on“, „njega“ ili „njegov“ ni **bilo kakvog drugog** (gramatičkog) ograničenja na muškarce, za razliku od većine engleskih ili njemačkih prijevoda.

Neki misle da uvjet **„muž jedne žene“** isključuje žene, ali čak i vodeći zagovornici patrijarhata, odnosno komplementarizma, Douglas Moo i Thomas Schreiner, priznaju da on žene **ne** isključuje.[15] Nadgrobni natpisi pokazuju da je „muž jedne žene“ bio **ustaljeni izraz** za vjernost u braku.[16] Pogrešno je pojedinačnu riječ ustaljenog izraza tretirati kao **samostalan** uvjet.[17] Budući da je Feba bila đakonica i da su uvjeti za **žene** sadržani u uvjetima za **đakone** u 1 Tim 3,11, „muž jedne žene“ u sljedećem retku naravno **ne** može isključivati žene.

Čak je i zastupnik patrijarhata iz četvrtog stoljeća, Ivan Zlatousti, napisao: „‚Muževi jedne žene‘ vrijedi i za đakonice.“[18] On je razumio da grčki muški oblici **ne** isključuju žene. U Novom zavjetu ima između 7.500 i 8.000 muških oblika koji ili moraju ili mogu uključivati i žene, otprilike jedan takav gramatički oblik po retku.[19] Kao što je pokazao Gordon Hugenberger, uobičajeno je da biblijski zahtjevi upućeni muškarcima vrijede i za **žene**.[20]

Prigovor 4: Pavao triput zapovijeda: „Žene neka šute na sastancima“ (1 Kor 14,34-35).

Iako rani rukopisi Kur’ana sadrže znatne tekstualne inačice, islam je naširoko naučavao da tekst Kur’ana nikada nije bio promijenjen. Nasuprot tome, Crkva je od Origenova vremena uvijek priznavala tekstualne inačice u rukopisima. Čikaška izjava o nepogrešivosti Biblije u članku X. potvrđuje da su „prijepisi i prijevodi Svetoga pisma Božja riječ utoliko ukoliko vjerno prenose izvornik“. Znanstvena načela tekstualne kritike omogućuju da se izvorni tekst Novog zavjeta s izvanrednom točnošću rekonstruira iz tisuća sačuvanih rukopisa. Najraniji rukopisi Evanđelja po Marku ne sadrže dugi završetak (Mk 16,9-20), i postoje uvjerljivi dokazi da on nije bio dio izvornoga Markova teksta. Dugi završetak u 18. retku uvjerava vjernike da „će zmije uzimati rukama, i ako popiju nešto smrtonosno, neće im nauditi“. Budući da to nije bilo u izvornom tekstu, to nije mjerodavna Božja poruka Crkvi. Slično tome, 1 Kor 14,34-35 imao bi autoritet **samo ako** bi stajao u Pavlovoj izvornoj poslanici.

Sedam razloga koji proizlaze iz rukopisa i **devet** razloga koji proizlaze iz riječi u tim recima uvjeravaju mene i mnoge druge da oni nisu stajali u Pavlovoj izvornoj poslanici, nego su dodani kasnije. Sada ću

sažeti samo tri.

Prvo, očito značenje tih redaka proturječi izjavama u tom poglavlju da **„svi“** smiju poučavati i prorokovati, te tvrdnji u 11,5 da žene prorokuju.

Drugo, u rukopisima Pavlovih poslanica nema nijednog drugog odlomka koji bi bio ni približno toliko dug i koji bi (u različitim rukopisima) stajao na dva različita mjesta tako udaljena jedno od drugoga, a da za to nema očitog razloga.

Treće, najstarija Biblija označava te retke kao kasniji, neizvorni dodatak.[21]

Sada ću se osvrnuti na te točke.

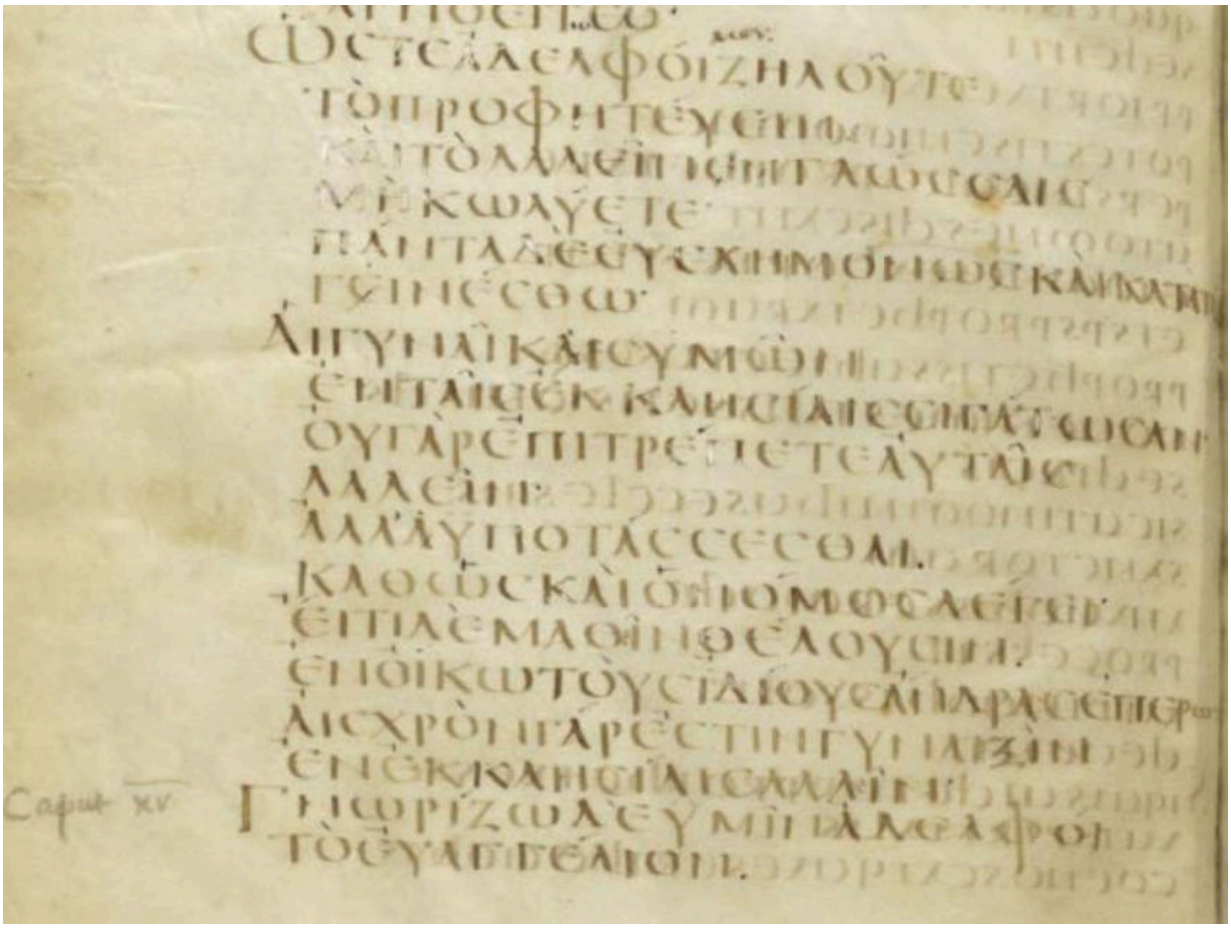
Prvo, ti reci proturječe mnogim drugim izjavama u tom poglavlju.

Kako bi izbjegli proturječja, mnogi kažu da Pavao ušutkava **samo** *ometajuće brbljanje* ili, kako je prvi put predloženo 1962.[22], ***samo*** *prosuđivanje* proroštava. Ali ta se tumačenja ne slažu s neograničenim zahtjevom za šutnjom, koji se u tom odlomku triput s naglaskom ponavlja. Ako 34. redak zabranjuje samo prosuđivanje proroštava, onda r. 34 **dopušta** i govor koji je u 35. retku **zabranjen.** Uostalom, postavljanje pitanja iz želje da se nešto nauči nešto je sasvim drugo od prosuđivanja proroštava, i rijetko ometa. Ta tumačenja dovode do toga da bi Pavao proturječio onome što je upravo napisao.

Drugo, u svim „zapadnim“ grčkim rukopisima ti reci slijede iza 40. retka, ali u većini drugih rukopisa slijede iza 33. retka.

Ovo je slavni „zapadni“ Codex D iz 6. stoljeća. Prvi cijeli odlomak na ovoj slici kraj je 14. poglavlja. Sljedeći odlomak čine reci 34-35. Posljednjim odsječkom počinje 15. poglavlje.

„Zapadni“ Codex D (06) Claromontanus

Izvor slike: Bibliothèque nationale de France

Dva različita mjesta na kojima stoje reci 34-35 upućuju na to da ih je netko napisao na rubu, a kasniji su ih prepisivači umetnuli ili iza 33. ili iza 40. retka. Dopustite da to objasnim:

Temeljno načelo pri utvrđivanju **izvornoga** teksta Svetoga pisma glasi: „Tekst koji najbolje objašnjava nastanak **svih** drugih tekstova najvjerojatnije je izvorni tekst.“

Nijedan rukopis neke Pavlove poslanice ne premješta **bilo koji** veći blok teksta bez vidljivog razloga **ni približno** toliko daleko, i nijedan čitatelj iz najranijih vremena nije kritizirao položaj toga teksta.[23] Ali bilo je **uobičajeno** da pisari tekst s ruba prepišu **u** glavni tekst.

Codex Vaticanus iz četvrtog stoljeća sadrži, primjerice, 20 mjesta sa starim tekstom na rubu teksta Evanđelja po Mateju. Svi osim 3 nalaze se u glavnom tekstu praktički svih kasnijih rukopisa.

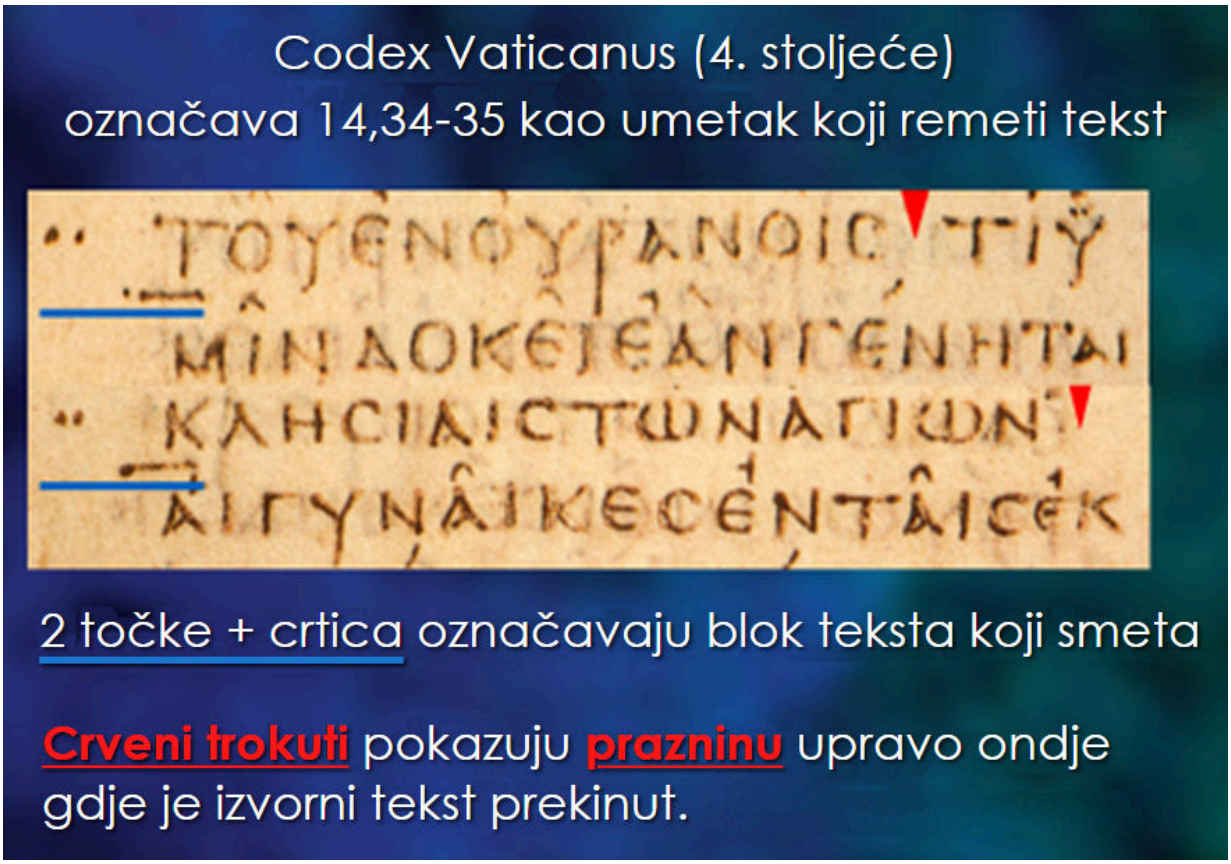
Grci su čvrsto vjerovali da žene na javnim skupovima trebaju šutjeti.[24] Zato nije nimalo čudno što je neki čitatelj negdje **prije 200. po. Kr**. na rub dopisao „poznatu ili uobičajenu mudrost“ koju izražavaju ti reci.

Jedino objašnjenje za dva mjesta na kojima stoje ti reci koje odgovara poznatim običajima pisara jest da je netko ta dva retka najprije napisao na rub nekog rukopisa, a kasniji su ih prepisivači umetnuli ili iza 33. ili iza 40. retka.

Zdrav razum traži da nešto **uobičajeno** – umetanje teksta s ruba u glavni tekst – bude vjerojatnije od nečega tako **neuobičajenog** da nije poznat nijedan drugi takav slučaj – premještanja tolikog teksta tako daleko bez očitog razloga.[25]

Treće, naša najstarija Biblija, Codex Vaticanus, koji se naširoko hvali zbog svoje točnosti, označava te retke, koji ušutkavaju žene u crkvi, **kao neizvoran, lažan** prekid.

Crveni trokut na donjoj slici označava mjesto na kojem je izvorni tekst u 1 Kor 14,34-35 prekinut.

Na 15 mjesta u Codexu Vaticanusu dvije točke i crta s **prazninom** točno označavaju gdje je izvorni tekst prekinut.

U drugim rukopisima na svih **15 mjesta** sačuvani su prekidi od najmanje **četiri** riječi. Takvi dugi prekidi javljaju se u prosjeku samo jednom u 83,5 redaka teksta Vaticanusa.

Kad ti simboli **ne bi** imali **nikakve veze** s lažnim prekidima i kad bi se 100 bilijuna **godina** svake sekunde neprekidno biralo 15 nasumičnih redaka Vaticanusa, vjerojatnost da se svih 15 redaka **makar i jednom** poklopi s prekidom od četiri ili više riječi manja je od jedan prema dvije tisuće.[26]

Osim toga, ti se dugi prekidi ne javljaju bilo gdje u tim redcima, nego točno **na praznini kod svih 15** simbola „dvije točke i crta“ izvornih pisara.

Taj je pisar triput u Izaiji objasnio da vodoravne crte označavaju dodani tekst, i u sva je tri slučaja, točno kao kod onih 15 u Novom zavjetu, ostavio **prazninu** u tekstu, točno ondje gdje dodani tekst prekida izvorni tekst. **Samo** je izvorni pisar mogao ostaviti praznine u tekstu.

Procjena toga pisara da je „žene neka šute“ lažan tekst ne može se olako odbaciti, i to iz dva razloga.

Prvo, oba standardna izdanja grčkoga Novog zavjeta slažu se s tim pisarom da su blokovi teksta umetnuti na **svim ostalim** simbolima „dvije točke i crta“ neizvorni dodaci.

Drugo, raznolikost rukopisa koji sadrže te dodatke pokazuje da je taj pisar imao pristup **daleko većem broju** novozavjetnih tekstova iz vremena prije Vaticanusa nego što ga imamo mi danas.

Istina je, međutim, da se reci 34-35 negdje (dakle iza 33. ili 40. retka) pojavljuju u svim sačuvanim rukopisima, što zahtijeva iznimno rano umetanje. Ali ne označava ih samo Vaticanus kao neizvorne. Biskup Viktor dao je na donjem rubu Codexa Fuldensis napisati ispravljeni tekst koji izostavlja te retke, a nezapadni tekst MS 88 izostavlja ih iza 33. retka, ali ih umeće iza 40. retka sa simbolima koji pokazuju da bi trebali slijediti iza 33. retka. Budući da se ti reci ne pojavljuju u Viktorovim svjedocima teksta Prve poslanice Korinćanima, tvrdnja Dana Wallacea „da se ti reci pojavljuju u svim svjedocima teksta Prve poslanice Korinćanima“ nije istinita (https://bible.org/article/textual-problem-1-corinthians-1434-35). Istraživači teksta različitim tekstovima u jednom te istom rukopisu pridjeljuju različite oznake rukopisa. 14,34-35 ne pojavljuje se u svim tekstovima koji se razlikuju tim zasebnim oznakama rukopisa. **Nije istina da tekst 14,34-35 „podupiru“ svi rukopisi.**

Na temelju svoje pogrešne pretpostavke Wallace prigovara „da su se morali uvući u tekst u najranijoj fazi prenošenja ... u izvorni dokument.“ Da je tako nešto moguće, pokazuje **brzo i opće** prihvaćanje glagola „podložiti se“ u Ef 5,22[27]: čak i kad bi ti reci 34-35 bili dodani tek duboko u drugom stoljeću, lako bi se moglo objasniti zašto negdje stoje u svim sačuvanim rukopisima.

Mnogi vodeći stručnjaci za tekst zaključuju da Pavao nije napisao te retke.[28] Novi grčko-pravoslavni prijevod Davida Bentleyja Harta odbacuje te retke kao „gotovo sigurno neizvorne“. U novoj Bibliji Njemačkoga biblijskog društva (Deutsche Bibelgesellschaft) stoji da ti reci „proturječe onome što Pavao kaže u 11. poglavlju“ i da su „vjerojatno kasniji umetak“. („BasisBibel; citat: 14,34, Reci 34-35 proturječe onome što Pavao u 1 Kor 11,2-16 kaže o ulozi žena u crkvi. Ovdje je vjerojatno riječ o kasnijem umetku.“)

Sažmimo još jednom što Biblija doista uči o ta četiri prigovora:

1. Muškarci i žene trebali bi voditi **zajedno**.
2. Žene **smiju** poučavati u crkvi.
3. Pavao potiče **sve** vjernike da teže za službom **nadglednika**.
4. Biblija potiče žene da **govore** u crkvi, pa čak i da prorokuju.

Pomno ispitivanje tih četiriju razloga za koje sam **mislio** da vlast ograničavaju na muškarce pokazuje da Biblija naprotiv uči da su žene i muškarci jednako slobodni voditi onako kako ih Bog obdaruje i vodi.

Problem tih četiriju prigovora protiv uključivanja žena u vodstvo nije samo u tome što nijedan od tekstova na koje se pozivaju to zapravo ne utemeljuje. Njihov je presudni problem u tome što se toliko **temeljnih načela** Biblije tome **izravno protivi**, uključujući sljedeća Pavlova teološka načela prema kojima su muškarac i žena **jednaki**:

Oboje su jednako stvoreni na **Božju sliku**.

Oboje su jednako određeni za **vladanje** nad zemljom.

Oboje su obdareni **blagoslovom stvaranja**.

Oboje su obdareni **nalogom pri stvaranju**.

Oboje su **u Kristu** ravnopravni.

Uzajamna podložnost u **crkvi** pretpostavlja jednakost muškarca i žene, kao i **uzajamna** podložnost u **braku**,

jedinstvo Kristova tijela,

svećeništvo **svih** vjernika,

sloboda u Kristu,

novo stvorenje, koje je već započelo.

Duh obdaruje **sve** vjernike za službu.

Narav vodstva crkve kao **služenja** vrijedi za muškarce i žene **jednako.**

Pavao svoj zaključak o tome kako muškarci i žene trebaju voditi bogoslužje u molitvi i proroštvu uvodi u 1 Kor 11,11 riječju kojom se uvijek iznova služi kako bi prekinuo raspravu i naglasio ono što je **važno**.[29] „Ipak, u Gospodinu nije ni žena bez muškarca ni muškarac bez žene.“ U Gal 3,28 slično stoji: „Nema tu … muškog i ženskog, jer ste vi svi jedan u Kristu Isusu.“

Pavlov izričaj i usporedna mjesta upućuju na to da to opisuje crkvu. Upravo je bio prekorio Petra zato što se povukao iz zajedništva za stolom s poganima, jer je to proturječilo evanđelju. Isključiti sve žene iz vodstva crkve zacijelo još više proturječi evanđelju i našem jedinstvu u Kristu.

Bilješke

1. LSJ9 801; D. Dhimitrakou, Μεγα Λεξικον Ολης της Ελληνικης Γλωσσης (9 vols.; Athens: Oikos Dhimitrakou, 1933–1950) 5:3880 [using the OdysseaUBSU font from LaserGreek in Unicode linguistsoftware.com)].
2. Moulton i Milligan, Friedrich Preisigke, Pierre Chantraine, S. C. Woodhouse, dopune LSJ-u koje su izradili E. A. Barber, R. Renehan i P. G. W. Glare te trinaest dodatnih leksikona koje navodi Richard S. Cervin, „Does Kephalē mean 'Source' or 'Authority Over' in Greek Literature? A Rebuttal,“ Trinity Journal 10 NS (1989) 85-112, ovdje 86-87.
3. Odnosi se na najbolje posvjedočenu grčku verziju hebrejskih spisa, kakva se nalazi u Rahlfsovu i getingenskom izdanju Septuaginte, poznate i kao LXX. Naše engleske Biblije većinu tih mjesta prevode s „glava“ (head), npr. NASB 116 puta i ASV 115 puta, jer je „leader“ (vođa) u engleskome uobičajeno značenje riječi „glava“ (head).
4. eis kephalēn
5. Primjerice, dodatak „kao vladar nad njima“ iza „kao glava“ u Suci 11,11 daje izrazu „kao glava“ značenje koje grčkim čitateljima inače ne bi bilo jasno.
6. „glava (κεφαλή), iz koje ἐξ οὗ cijelo tijelo ... raste“ u Kol 2,19; Ef 4,15-16. Kol 1,18 objašnjava: „On je glava [αὐτός ἐστιν ἡ κεφαλή] tijela, Crkve, ὅς ἐστιν ἡ ἀρχή, koji je ‚izvor [‚podrijetlo‘ (NEB)] života tijela‘“ (TEV/GNT). 1,16-17: „jer u njemu je sve stvoreno ... sve je stvoreno po njemu ... i sve u njemu postoji“ ... „krvlju njegova križa“ (1,20) Krist vas je „pomirio u tijelu njegove puti po smrti“ (1,22). 1 Kor 11,3abc, 4b, 5b. Obratite pozornost na prostorne odnose u Ef 1,20-22: „na nebesima, visoko iznad ... pod ... dao ga je, Najvišega nad svime, Crkvi [τῇ ἐκκλησίᾳ].“ Kol 2,9-10: „Jer u njemu [Kristu] tjelesno prebiva sva punina božanstva, i vi ste došli do punine života u njemu, koji je kruna svake vladalačke vlasti.“
7. Svaka srodna riječ u Novom zavjetu odnosi se na vodstvo; usp. Philip B. Payne, „What About Headship? From Hierarchy to Equality“, u: Mutual by Design: A Better Model of Christian Marriage (ur. E. Beyer; Minneapolis, MN: CBE 2017) 150-152.
8. Usp. osobito Eldon J. Epp, *Junia: The First Woman Apostle* (Minneapolis: Fortress, 2005) 110–21 i Richard Bauckham, *Gospel Women: Studies of the Named Women in the Gospels* (Grand Rapids: Eerdmans, 2002) 165–186.
9. To objašnjava zašto je Pavao ženama u Efezu izričito zabranio da otmu vlast za sebe kako bi poučavale muškarca, i zašto taj odlomak sadrži imperativ: „Neka žene uče“ (1 Tim 2,11).
10. Oko 370. po. Kr., Sveti Bazilije, Pisma 69, redak 45: „On [rimski biskup] sam može vršiti punu vlast [αὐθεντῆσαι] u toj stvari tako da izabere ljude koji su sposobni podnijeti napore putovanja.“ Roy J. Deferrari, St. Basil 2:40-43 (LCL).
11. Philip B. Payne, „1. Tim 2.12 and the Use of οὐδέ to Combine Two Elements to Express a Single Idea“, NTS 54 (2008): 235-53 istražuje svaku Pavlovu uporabu riječi οὐδέ. Philip B. Payne, „Οὐδέ [oude] Combining Two Elements to Convey a Single Idea and 1 Timothy 2:12,“ u: Missing Voices: Broadening the Discussion on Men, Women, and Ministry, ed. Hilary Ritchie (Minneapolis: CBE International, 2014), 24-34, odgovara na prigovore i prikazuje tu uporabu riječi οὐδέ u grčkoj književnosti.

12. Izl 15,21; Suci 5,2-31; 1 Sam 2,1-10; 25,24-31; Izr 31 (31,1: „nadahnuta izreka kojoj ga je poučila majka“, NIV) i Lk 1,25.42-45.46-55.
13. C. E. B. Cranfield, *The Epistle to the Romans* (ICC; Edinburgh: T&T Clark, 1979) 2:781.
14. 1 Tim 3,1. To potiče sve vjernike da teže za službom nadglednika.
15. Douglas J. Moo, „The Interpretation of 1Timothy 2:11–15: A Rejoinder,“ *Trinity Journal* 2 NS (1981) 198–222, at 211; Thomas R. Schreiner, „Philip Payne on Familiar Ground: A Review of Philip B. Payne, *Man and Woman, One in Christ: An Exegetical and Theological Study of Paul's Letters*“ *JBMW* (Spring 2010) 33–46, at 35.
16. Iz nadgrobnih natpisa vidi se da taj ustaljeni izraz izražava vjernost.
17. Stoga svaka tvrdnja da jedna pojedinačna riječ iz njega djeluje i kao zaseban uvjet zlorabi ustaljeni izraz i zahtijeva dvostruko značenje. Pogrešno je izdvojiti pojedinačnu riječ idiomatskog izraza i tu riječ tumačiti kao zaseban uvjet.
18. Ivan Zlatousti napisao je: „Neki su mislili da je 11. redak rečen o ženama općenito, ali nije tako; jer zašto bi uveo nešto o ženama što prekida njegovu temu? On govori o onima koje imaju čin đakonica.“ NPNF1 13:763; NPNF1 13:116.
19. Tim Friberg, suautor djela The Analytical Greek New Testament, utvrdio je te brojke na temelju dvaju brojanja kroz cijeli grčki Novi zavjet.
20. G. H. Hugenberger, „Women in Church Office: Hermeneutics or Exegesis? A Survey of Approaches to 1 Timothy 2:8-15“ JETS 35/3 (1992) 341-60, kod 360 n. 78: „Norme koje se služe nazivljem usmjerenim na muškarce općenito bi trebalo tumačiti tako da uključuju oba spola.“
21. Codex Vaticanus B, koji se naširoko smatra najpouzdanijim grčkim rukopisom Novog zavjeta.
22. W. Klein, „The Church and the Prophets,“ *ATR* 44 (1962) 8.
23. Ulrich Schmid, „Conceptualizing 'Scribal' Performances: Reader's Notes,“ in The Textual History of the Greek New Testament: Changing Views in Contemporary Research, ed. Klaus Wachtel and Michael Holmes (Atlanta: SBL, 2011), 49-64, at 62, 50, 58: „Čitatelji ... reagirali su na ono što su čitali tako da su na rubu dopisivali komentare. . . . Neke od tih bilješki možda su u tekst prepisali pisari koji su morali prepisivati takav ‚uljepšani‘ [rukopis]. . . . Čini se da je sklonost pisara, barem iz perspektive starih, bila preuzimati rubne bilješke u glavni tekst.“
24. Npr. Plutarh, Aristofan, Aristotel, Sofoklo, Demokrit, Elije Aristid i mnogi rabini.
25. To se naziva „vjerojatnošću prijepisa“. Ovo je jedinstven slučaj. Glavni razlog zbog kojeg ga priznajemo kao rubni tekst ne potkopava vjerodostojnost nijednog drugog teksta.
26. Ako crte i točke nemaju nikakve veze s umetcima, vjerojatnost da se to dogodi negdje u svih 15 redaka iznosi jedan prema $83{,}5^{15}$. To je manje od jedan prema 6,6880134 x 10^{28} (10^{28} = 100 bilijuna puta 100 bilijuna). Godina ima 31.536.000 sekundi.
27. Kao što pokazuju praktički sva grčka izdanja, u najranijim rukopisima Ef 5,22 nema glagola „podložiti se“. U Jeronimovu komentaru stoji da se u grčkim rukopisima u 22. retku glagol „podložiti se“ iz 21. retka nikada ne ponavlja. U tekstu UBS-a stoji da je „gotovo sigurno“ da je „podložiti se“ dodano kasnije. Prvi rukopis u kojem se negdje u 22. retku pojavljuje neki oblik glagola „podložiti se“, Codex Sinaiticus, napisan je oko 360. po. Kr. Ali nakon toga svaki sačuvani rukopis sadrži „podložiti se“. Budući da nijedan kasniji rukopis nije uklonio „podložiti se“, nije uvjerljivo da je „podložiti se“ bilo uklonjeno iz svih najranijih rukopisa. Pavao je naime napisao: „Podložite se jedni drugima u strahu Kristovu, vi žene svojim muževima ...“. Prema tome, podložnost žene što se glagola tiče ovisi o „podložite se jedni drugima“. Uzajamna zamjenica zahtijeva uzajamnu podložnost. Ona se dakle ne može odnositi na podložnost nadređenome. „Podložiti se“ ovdje prije znači „podložnost u smislu dobrovoljnog popuštanja u ljubavi“, BDAG 1042. U Kol 3,18 stoji da se žena treba podlagati „kako dolikuje u Gospodinu“. Razlog koji Biblija navodi za podložnost žene nije od Boga postavljena hijerarhija spolova, nego „da se ne huli na riječ Božju“ [Tit 2,5]: ponašati se tako da se ne krše kulturne norme. Usp. „da bi, ako koji muževi i ne slušaju riječ, bili bez riječi pridobiveni ponašanjem svojih žena ... Muževi se na isti način podlažu [svojim ženama], žive s njima u mudrom odnosu, priznaju ih kao slabiju žensku [BDAG 208, gynaikeios, ‚ženski‘.] dragocjenu posudu i daju im čast koju zaslužuju kao subaštinice milosnog dara života, da vaše molitve ne budu priječene“ [1 Pt 3,1.7].
28. Philip B. Payne, Man and Woman, One in Christ (Grand Rapids, MI: Zondervan, 2009) 226-227 navodi pedeset i pet studija koje dolaze do tog zaključka. Među njima su najugledniji evanđeoski istraživač teksta Gordon Fee i nedavno Richard Fellows. Vodeći rimokatolički učenjak Joseph Fitzmyer ustanovio je da „**većina** današnjih tumača“ zaključuje da je riječ o kasnijem dodatku. Istraživačica teksta Kim Haines-Eitzen ustanovljuje da to kažu „gotovo svi današnji učenjaci“.
29. BDAG 826, „prekinuti raspravu i naglasiti bitno“; A. T. Robertson, A Grammar of the Greek New Testament in the Light of Historical Research (Nashville, TN: Broadman Press, 1934), 1187, pozivajući se na Blassa, "to single out the main point." BDF§449 (str. 234) „kod Pavla, kako bi zaključio raspravu i naglasio bitno.“